

HENRY JAMES, VIKTORIAN

STORA FÖRFATTARE behöver förvisso inte, som man i mera romantiska perioder föreställde sig, vara halvt asociala, så jagade av passioner och idéer att de är oförmögna att leva ett så kallat normalt liv bland så kallade normala människor. Goethe, Thomas Mann och många andra har, efter ungdomliga kriser, blivit sansade och kloka förvaltare av det egna geniet, omhuldade och uppskattade av goda borgare. Men Henry James hade i sällsynt grad den förmåga av trivsel och framför allt av anpassning som just nu mer än någonsin förr är lösenord i den amerikanska ideologin: man skall vara "som alla andra", alltså som så många andra som möjligt.

Efter den mystiska ryggåkomma som hindrade James att som sina jämnåriga i Boston och Cambridge gå ut i inbördeskriget synes James ha haft en förträfflig hälsa, markerad smärre än rubbad genom korta tider av huvudvärk och på äldre dagar anfall av gikt. Han trivdes utmärkt i de skilda europeiska miljöerna och hjälpligt även under de korta besöken i Amerika. Under många år hörde han till de tragna middagsäternas och weekendgästerna i den förmögna Londonsocieteten, glad över att träffa betydande, det vill säga socialt framstående personer, även om han fann dem tråkiga; småningom började han ransonera umgänget med tanke på sitt arbete. Snobberi hörde till hans svagheter, och till skillnad från den av samma ambition drivne Proust skrev han aldrig satirer över dem. Framför allt trivdes han gott med sig själv. Han berättar om sin goda sömn, sina sköna ensamma promenader, hur behagligt det var att leva i Rom, Venedig, Florens, Paris och London; han arbetade med seg regelbundenhet. Glädjen över att vara delaktig av det underbara Europa tycks under årtionden ha kastat ett skimmer över allt.

Till denna livsstil hörde godtagande av de gängse värderingarna inom den krets han rörde sig i, brist på upphetsande och stötande engagemang i allmänna frågor. James böcker och brev tyder på en märklig konformism i sådana ting, eller kanske snarare en vaghet och likgiltighet som gjorde konformismen lätt att uppnå. Han var inte religiös, inte heller irreligiös; ingenting tyder på att han sysslade med problemet, men vid dödsfall och andra pressande tilldragelser kunde han skriva några oförbindliga ord om Gud och till och med om odödlighet. Politiskt och socialt var hans hållning densamma. Resonemang i dessa ämnen förekommer aldrig i det stora flertalet romaner; dessa är så

Herbert Tingsten skriver här om Henry James med utgångspunkt från Leon Edels biografi. En tidigare artikel var införd i Dagens Nyheter den 2 december. Fotot av James ovan är från omkring 1910.

fattiga på häntydingar på händelser och rörelser utanför de skildrade gestalternas spel om pengar och äktenskap att läsaren sällan kan fastställa i vilket årtionde, under vilken regim, i vilken omgivning av idéer och makter som handlingen försiggår. Brev tyder på att James observerade massfattigdomen i London, men saken blev inte ett fäste för fantasin.

En roman kan åtminstone skenbart sägas vara ett undantag från regeln. I "The Princess Casamassima" tar James upp personer inom radikal engelsk arbetarrörelse och smuddar vid en beskrivning av denna rörelse (sådan han trodde den vara). Men beskrivningen visar James inkompetens och bristande intresse; den man som skall företräda de engelska arbetarna är i själva verket en anarkist av den "latinska" typ som omkring 1890 florerade i tidningar och följeter, till på köpet bestämmd av sin härkomst — oäkta son till en man av börd och en kvinna av folket. Det ställningstagande från James sida som kan utläsas ur boken är lika trivialt och konventionellt: den revolutionäre hjälten framträder i ljusare ögonblick som en konservativ genomskådare, avskyr "det slags vidriga avund, som ligger bakom kravet på omfördelning av egendomen" och beundrar "den skönhetens och maktens byggnad" som samhället rest.

Även vid lyckad anpassning fordras en smula lögn och skenlighet för att fylla den marginal som står kvar till fulländningen. James var god viktorian även härutinnan. En vän skriver om "hans totala sällskapliga och personliga oärlighet", och hans biograf Leon Edel jävar inte omdömet. James smickrade personer som han föraktade och talade illa om; skillnaden mellan hans brev till en vän och om en vän är såvitt jag förstår vida större än den ordinära. Det mest egenartade uttrycket för denna smidighet är att James skrev en biografi i två band över sin i Rom bosatte vän skulptören Story, där både mannen och verket skildras med beundran. Brevet visar att James fann Story löjlig och hans skulpturer obetydliga. Man hoppas att Edel kommer in på denna sak i nästa del och förklarar varför James var så till synes onödigt falsk.

James brev vid dödsfall kröner hans verksamhet i denna genre. En första etapp omfattar två avdelningar: dels framhävs den dödes enastående förträfflighet, moraliskt och intellektuellt, dels brevskrivarens ousägliga känsla av sorg och förlust. I den andra tvåstegsappen lättas allting upp. Det visar sig att det av någon anledning var "bäst som skedde", att den avlidne, vare sig han var 18 eller 80 år, var mogen för döden. Vidare övergår brevskrivarens

olycka till resignation eller glädje över att den döde kommit till ro och att han kan betraktas som ett vackert och stärkande minne. Då James älskade kusin Minny Temple dog vid 25 års ålder förklarade sig James lycklig "över att ha henne förflyttad från det verkliga föränderliga värld till tankarnas trygga rike". Så fortsatte han att skriva hela sitt liv; fadern och modern, syskonen, vännerna och kollegerna fick samma viaticum. Vår prisad för sin självanalys, James verkligen medveten om sin lögnaktighet — eller egocentricitet?

Den unge mannen från det rena och själfulla Massachusetts behövde inte komma till England för att bli viktorian i ordets mest egentliga och begränsade betydelse. Han avskydde okyskt tal och maner ännu mer än dåliga affärer. Thackeray och Trollope är sensuella vid sidan av James; i dennes romaner finns knappast antydningar om fysisk kärlek, och i beskrivningar av kvinnor finns inte ett ord som kan egga den mest utsvultna fantasi. På denna punkt finns ingen motsättning mellan böckerna och breven. James fann Hardys "Tess" "snuskig", han blev rent av ärlig mot Bourget i förtrytelsen över att denne, trots sin konservatism och sin fromhet, skrev om livets "smut-

siga" sidor, han beklagade att Turgenjev levde tillsammans med familjen Viardot — "att leva med dem är inte att leva som en gentleman".

James blev alltså när det gällde det sexuella en överviktorian. Rimligen berodde det på att han hade ett verkligt övertag i konkurrensen: han var sannolikt asexuell och hade i varje fall veterligen aldrig varit när en kvinna. På den punkten kunde inte ens de dygdigaste viktorianer slå honom. Hans talrika vänskapsförbindelser med kvinnor har att döma av de i massor bevarade breven aldrig snuddat vid något "smutsigt". Kvinnor synes likväl ha funnit James tilldragande; han var älskvärd, intresserad och en god samtalare; i sin ungdom synes han ha sett mycket bra ut, och den kombination av skägg och fetma som han på äldre dar lade sig till med var vid denna tid helt i sin ordning; den blev sedan omodern, men är kanske nu på väg att ånyo komma till heders.

Edels spekulationer kring James sexuella beteende synes mig höra till det minst lyckade i boken, de färgas av den biograferades egen puritanism. Varför gifte sig inte James? Den frågan diskuteras i skilda sammanhang, och James egna av släktingar och vänner producerade förklaringar refereras och kommenteras. Det talas om sublimering, om James höga krav på en maka, om hans fruktan för att i hustrun få en censor. Men problemet är ju inte varför James förblev ungkarl, utan varför han

inte hade några erotiska förbindelser. Att en ung man ens under den viktoriaiska tiden måste välja mellan äktenskap och kyskhet kan dock inte gärna förutsättas.

En händelse i James liv blir starkt understruken av Edel, till synes som ett slags alibi för James. Han umgicks under vissa skeden med en några år äldre amerikansk författarinna. Det finns, betonar Edel, intet skäl att betvivla "bøjelsens ärbarhet" — i själva verket synes denna ärbarhet klart framgå av de efterlämnade breven. Då kvinnan i fråga dog, eventuellt genom självmord, fick James enligt Edel svåra samvetsqual vid tanken att hon kanske varit olyckligt förälskad i honom. Såvitt jag kan finna överskattar Edel betydelsen av denna episod, som skall visa James känslovärme; en metod är att i James böcker från skedet i fråga finna bevis för hans stämningar i detta speciella fall — en milt talat osäker form av bevisning.

Frågan om James var homosexuell har man snuddat vid i debatten, men möjligheten berörs inte av Edel. Det enda indicium som såvitt jag vet framkommit finner man i Mia Leche Löfgrens memoarer. Fru Löfgren nämner en uppgift från en manlig vän i London, enligt vilken

James skulle ha varit "för vänlig". Vid ett sammanträffande med Edel för några veckor sedan berörde jag saken. Han var mycket intresserad och angelägen om att

få eventuella bevis; samtidigt påpekade han att James enligt franskt mönster ofta omfamnade manliga bekanta och till och med kysste dem på kinden. Om fru Löfgren kunde få fram bevis i saken, skulle hon leverera en sensation till Jamesforskningen.

Jag har här stannat nästan bara vid frågor som Edel synes mig inte tillräckligt eller inte med tillbörlig öppenhet ha tagit upp. Därför har mina artiklar förbigått många centrala saker. James hade starka drag av kyla och egoism, men han kunde också visa ömsinhet och självupoffring; särskilt fint har Edel skildrat hans förhållande till den sjuka systemen. James behag och trevlighet i umgänge och samtal har Edel beskrivit mera ingående och åskådligt än tidigare författare. Jag slutar med självklarheten att Edels böcker är en glädje för alla med intresse för Henry James och att James — om än icke så stor som Edel hävdar — hör till de få intellektuella dignitärerna i 1800-talets Amerika.

HERBERT TINGSTEN